

# ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΣΜΟΥ

---

Μ. Σαματάς

## 1. Εισαγωγή

Η όποια ανάλυση του γραφειοκρατισμού στα Ελληνικά Πανεπιστήμια, προϋποθέτει τον προσδιορισμό των εννοιών "γραφειοκρατικοποίηση", "γραφειοκρατία" και "γραφειοκρατισμός" σε σχέση με το ρόλο του πανεπιστημίου στη σύγχρονη κοινωνία, γενικά κατ'αρχήν, και μετά στην Ελληνική κοινωνία ειδικότερα.

Η γραφειοκρατικοποίηση του πανεπιστημίου, όπως έχει διαγνωστεί από τον Max Weber, σχετίζεται όχι μόνο με τη γραφειοκρατικοποίηση της επιστήμης ως επάγγελμα, αλλά και με τη γραφειοκρατικοποίηση της σύγχρονης κοινωνίας εν γένει.<sup>1</sup>

Η τάση για κάλυψη της συνεχώς αυξανόμενης ζήτησης για ανώτατη εκπαίδευση, σε όλες τις αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες κοινωνίες, ιδιαίτερα μεταπολεμικά, διογκώνει, μαζικοποιεί και γραφειοκρατικοποιεί τις δομές και λειτουργίες του πανεπιστημίου.<sup>2</sup> Έτσι η έκδηλη, κύρια αποστολή στο μαζικό και γραφειοκρατικοποιημένο πανεπιστήμιο, δηλαδή η διάδοση της υφιστάμενης γνώσης και η παραγωγή νέας, έχει υποκατασταθεί από δευτερεύουσες λειτουργίες, όπως η απονομή πτυχίων επαγγελματικής αποκατάστασης και ανοδικής ταξικής κινητικότητας στους φοιτητές, η κοινωνικο-επαγγελματική μάλλον, παρά η επιστημονική κατοχύρωση των καθηγητών και φυσικά των διοικητικών υπαλλήλων. Όπως σε κάθε γραφειοκρατικοποιημένο οργανισμό, έτσι και στο μαζικό πανεπιστήμιο, η οργάνωση γίνεται αυτοσκοπός, οι διδάσκοντες αποξενώνονται από τους διδασκόμενους και γενικά τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας από την επιστήμη και την κοινωνία.<sup>3</sup> Έτσι η πανεπιστημιακή αυτή γραφειοκρατικοποίηση, υπήρξε κατ'αρχήν αποτέλεσμα της αυξητικής μεγέθυνσης τόσο των εκπαιδευτικών λειτουργιών, όσο και των διοικητικών υπηρεσιών της Ανώτατης Εκπαίδευσης στις σύγχρονες κοινωνίες, όπου αυτή κατά κανόνα δεν αποτελεί προνόμιο της ελίτ, αλλά μηχανισμό κοινωνικής κινητικότητας

---

1. M. Weber: *Η Επιστήμη ως Επάγγελμα*, Παπαζήση, 1989, σσ. 95-128. H. Jacoby: *Die Bürokratisierung der Welt*, Berlin, Leucterhand Verlag, 1969, σσ.147-158.W. Mommsen: *The Age of Bureaucracy*, N.Y. Harper & Row, 1974. R. Presthus: *The Organizational Society*, N.Y. St. Martrin Press, 1978, 15-16.

2. C. A. Anderson : "Access to Higher Education and Economic Development" *Education, Economy and Society*, Eds:Halsey, Floyd & Anderson, London, The Free Press, 1965. C.Tsoucalas: "Some Aspects Of Over-Education" in *Modern Greece* Journal of the Hellenic Diaspora, Vol VIII, 1-2,Spr.-Summ.1981, 109-121. Γ.Χαλικιά - Α.Χαρώνη: "Η μαζικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης" *Πανεπιστήμιο*, τεύχος 5, Μάιος 1986.

3. E. Shils, *The Academic Ethic*, University of Chicago Press, Chicago 1983,12-17, & Scoford, Archer M. *Students, University and Society*, Heineman, London, 1972.

και ιδεολογικής ενσωμάτωσης των μαζών.<sup>4</sup> Εντάθηκε όμως ιδιαίτερα μεταπολεμικά, αφότου το πανεπιστήμιο εμπλέκεται ολοένα και περισσότερο με τους μηχανισμούς του κράτους, τόσο γιατί οι λειτουργίες του εποπτεύονται και χρηματοδοτούνται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό απ'αυτό, όσο και από το γεγονός ότι το πανεπιστήμιο αποτελεί τη δεξαμενή στελέχωσης των ηγετικών θέσεων του κράτους.<sup>5</sup> Αποτέλεσε έτσι το πανεπιστήμιο έναν απροκάλυπτο, σημαντικό ιδεολογικό μηχανισμό νομιμοποίησης και αναπαραγωγής του μεταπολεμικού κοινωνικοπολιτικού συστήματος.<sup>6</sup>

## 2. Πανεπιστημιακή Γραφειοκρατία ή Πανεπιστημιακός Γραφειοκρατισμός;

Κοινωνιολογικά το γραφειοκρατικό φαινόμενο, όπως στην κοινωνία έτσι και στο πανεπιστήμιο μπορεί να προσεγγιστεί τόσο ως σύστημα ορθολογικής ή δυσλειτουργικής οργάνωσης, δηλαδή ως *γραφειοκρατία*, με τη Βεμπεριανή και μεταβεμπεριανή έννοια,<sup>7</sup> όσο και ως εξουσιαστικός μηχανισμός ελέγχου, δηλαδή ως γραφειοκρατισμός, με τη νεομαρξιστική έννοια του όρου.<sup>8</sup>

Κατά τη γνώμη μου το κύριο πρόβλημα οργάνωσης της Ανώτατης Εκπαίδευσης, ιδιαίτερα σε μεταπρατικές κοινωνίες όπως η Ελλάδα, δεν είναι τόσο τεχνοκρατικοδιοικητικό πρόβλημα γραφειοκρατίας, δηλαδή ορθολογικότερης οργάνωσης και διοίκησης (management) των πανεπιστημίων,<sup>9</sup> αλλά κοινωνικοπολιτικό πρόβλημα γραφειοκρατισμού, των *εξουσιαστικών δηλαδή σχέσεων που διαμορφώνονται, ανάλογα με την πολιτική συγκυρία, μέσα και έξω από το πανεπιστήμιο, καθορίζοντας το ρόλο του στην αναπαραγωγή του κοινωνικού (οικονομικο-πολιτικο-ιδεολογικού) συστήματος*. Ο πανεπιστημιακός αυτός γραφειοκρατισμός δεν είναι αυτονομημένος, αλλά αποτελεί μέρος του ευρύτερου κοινωνικο-πολιτικού συστήματος ελέγχου, που νομιμοποιεί και άναπαράγει τα κυρίαρχα συμφέροντα

4. Αλτουσιέρ, *Θέσεις*, Θεμέλιο, 1983, σσ. 82-95.

5. T.B. Bottomore, *Elites and Society*, London, Pelican Books, 1966, M.B.Katz, *Class, Bureaucracy and Society*, New York, Praeger, 1971.

6. R. Miliband, *The State in Capitalist Society*, N.Y., Basic Books, 1969; 245-259, & C.Jencks / D. Riesman, *The Academic Revolution*, N.Y., Doubleday, 1968.

7. M. Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, N.Y. The Free Press, 1964; 333-341, & N.Mouzelis, *Organization and Bureaucracy*, Chicago, Aldine, 1967; 38-54, & Θ. Ανθογαλίδου-Βασιλακάκη, "Η γραφειοκρατία στην Εκπαίδευση: Η ανεπάρκεια του Βεμπεριανού μοντέλου", *Αντί*, τευχ. 127, 9.6.1979, 22-24.

8. Ν. Πουλανιζάς, *Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις*, τόμ.β', Θεμέλιο, 1978; 227-253.

9. Βλ. π.χ. B.Burris/W.Heyderbrand, "Technocratic Administration and Educational Control" στο Fr. Fisher/C. Siriani, ed. *Critical Studies in Organization and Bureaucracy*, Temple University Press, Philadelphia, 1984; 191-209 βλ. για την ελληνική περίπτωση, Μ.Θεοφανίδη, "Μάνατζμεντ στην Παιδεία", το Βήμα, 25-12-87.

τόσο μέσα στα πανεπιστήμια, όσο και στην ελληνική κοινωνία ευρύτερα.<sup>10</sup>

Θεωρώ λοιπόν ότι το μείζον πρόβλημα δεν είναι η γραφειοκρατία αλλά ο γραφειοκρατισμός, επειδή αυτός, ως εξουσιαστικός μηχανισμός ελέγχου, παραμένει ο αποφασιστικός παράγοντας για την ποιότητα των διδακτικών και ερευνητικών λειτουργιών, ακόμη και σε περιπτώσεις εξάλειψης των καθαρά γραφειοκρατικών προβλημάτων διεκπεραίωσης, οργάνωσης και διαχείρισης των Ελληνικών Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, Α.Ε.Ι. Αυτό δε σημαίνει ότι παραγνωρίζω τη σπουδαιότητα και το συνολικό κόστος που η δυσλειτουργική γραφειοκρατία έχει για την όλη λειτουργία και ποιότητα της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Όπως οι Έλληνες πολίτες υποφέρουν από την κρατική γραφειοκρατία, έτσι και τα μέλη της Ακαδημαϊκής Κοινότητας βιώνουν τα προβλήματα μιας πανεπιστημιακής γραφειοκρατίας, τα οποία αποτελούν επέκταση των προβλημάτων προσωπικού και οργάνωσης της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης και προέρχονται κύρια από την οικονομικοδιοικητική εξάρτηση των Α.Ε.Ι. από το Κράτος και την έλλειψη ουσιαστικής πανεπιστημιακής αυτοδιαχείρισης.<sup>11</sup>

Ιδιαίτερα στην Ελληνική κοινωνία με την πιεστικά αυξανόμενη ζήτηση για πτυχία ανώτατης εκπαίδευσης,<sup>12</sup> τα κρατικά Α.Ε.Ι., που την παρέχουν ακόμα μονοπωλιακά, αποτελούν σημαντικούς θεσμούς των ιδεολογικών μηχανισμών του Κράτους, που ενσωματώνουν ιδεολογικο-πολιτικά τα μικρομεσαία στρώματα στην κυρίαρχη λογική του συστήματος. Από τη μια αναβάλλουν την ανεργία και περιθωριοποίηση των τελειοφοίτων λυκείου, καλλιεργώντας τους έτσι ελπίδες για περιορισμένη έστω ανοδική κοινωνική κινητικότητα και από την άλλη στελεχώνουν με επίλεκτα επιστημονικά στελέχη τους συμβουλευτικές και υπουργικές θέσεις των κρατικών μηχανισμών και του δημόσιου τομέα ευρύτερα.<sup>13</sup> Αποτελούν όμως τα πανεπιστήμια και πεδία ποικίλων συγκρούσεων και αντιφάσεων, από τις διάφορες ομάδες συμφερόντων που διαμορφώνονται όχι μόνο μέσα στον πανεπιστημιακό χώρο, ενδοθεσμικά, αλλά και από εξωθεσμικές, δηλαδή του ευρύτερου κοινωνικού χώρου.<sup>14</sup>

10. M. Samatas, *Greek Bureaucratism: A system of Sociopolitical Control*, Ph.D. Dissertation, New School for Social Research, New York, 1986.; 418-432 επίσης Α. Ανδρέου "Η Διοίκηση της Εκπαίδευσης : Γραφειοκρατία, συγκεντρωτισμός και μορφές νομιμοποίησης της Κρατικής Εξουσίας " *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχ. 24, 1985.

11. Ευτ. Μπιτσάκης, "Πανεπιστήμιο και Γραφειοκρατία" *Τα Νέα* 20-10-1990, & Θ. Ανθογαλίδου-Βασιλακάκη, όπ. πρ. σημ. & Ι. Στ. Παπαδόπουλος, "Η μεγάλη μίζερία του Πανεπιστημίου Αθηνών", *Τα Νέα*, 23-9-1989.

12. Α. Φραγκουδάκη "Η κοινωνική αξία των πτυχίων" *Το Βήμα*, 12-3-1989. Δες και την εισήγηση του Κ. Σοφούλη "Παράγοντες που προσδιορίζουν τη φυσιογνωμία των Πανεπιστημιακών Σπουδών στην Ελλάδα" στον τόμο αυτό.

13. Κ. Τσοουκάς: "Η Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ελλάδα ως Μηχανισμός κοινωνικής αναπαραγωγής", *Δευκαλίων*, τεύχ. 13, 1975, & Ι. Λαμπίρη-Δημάκη: *Πρός μίαν Ελληνική Κοινωνιολογία της Παιδείας*, Τόμ. Β', Ε.Κ.Κ.Ε., 1974 και της ίδιας: "Democratization of Education in Contemporary Greece. Selected Aspects", *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ΕΚΚΕ, τεύχ. 29, 1977. Επίσης Γ. Ψαχαρόπουλος/Α. Καζαμιάς: *Παιδεία και Ανάπτυξη στην Ελλάδα. Κοινωνική και Οικονομική Μελέτη της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης*, ΕΚΚΕ, 1985.

14. J. V. Baldrige: *Power and Conflict within the University*, N.Y. Wiley, 1971. J. Vande Graaf et.al.(eds): *Academic Power Patterns of Authority in Seven National Systems of Higher Education*, N.Y. Praeger, 1978. Επίσης R. Miliband, όπ. πρ. σημ. 6 σο. 246-253, και Γ. Μηλιός: *Εκπαίδευση και Εξουσία*, Θεωρία, 1984 & E. Mantel, *Φοιτητές, Διανοούμενοι και πάλη των τάξεων*, Ουτοπία, 1982.

### 3. Ο "Ολιγαρχικός" Πανεπιστημιακός Γραφειοκρατισμός

Ο συσχετισμός των κοινωνικών δυνάμεων και συμφερόντων της Ελληνικής κοινωνίας που διαμορφώνει το όλο κοινωνικοπολιτικό σύστημα και καθεστώς, αντανακλάται και στον πανεπιστημιακό γραφειοκρατισμό, επηρεάζοντας αντίστοιχα τις δομές και λειτουργίες της Ανώτατης Εκπαίδευσης.<sup>15</sup>

Από τη μεταχουντική μεταπολίτευση μέχρι το 1981, διάστημα που υπερίσχυαν οι συντηρητικές δυνάμεις, έγινε προσπάθεια να αποτραπεί ένας ριζοσπαστικός μετασχηματισμός της κοινωνίας.<sup>16</sup>

Το κοινωνικοπολιτικό σύστημα ελέγχου στη μεταδικτατορική Ελλάδα, παρά τον εκδημοκρατισμό, διατήρησε πολλά κατάλοιπα αυταρχισμού του καταπιεστικού παρελθόντος, αλλά και συγκεντρωτισμού, αντικομμουνισμού, πολιτικής πατρωνίας και αποκλεισμού των "μή ημετέρων". Αν και πολύ λιγότερο καταπιεστικός, παρέμεινε όμως ένας συγκεντρωτικός, αυταρχικός και ολιγαρχικός γραφειοκρατισμός<sup>17</sup> που επηρέαζε ανάλογα και την εκπαίδευση. Σημαντικός πράγματι μηχανισμός του γραφειοκρατισμού ήταν και το εκπαιδευτικό σύστημα και ιδιαίτερα η Ανώτατη Εκπαίδευση, της οποίας οι δομές και λειτουργίες παρέμειναν αυταρχικές και απαρχαιωμένες - με βάση το Νόμο 5343 που ίσχυε από το 1932 μέχρι το 1981<sup>18</sup> -, παρά τον αγώνα του τότε ριζοσπαστικοποιημένου φοιτητικού κινήματος, το οποίο πέτυχε μόνο μια σημαντική αποχουντοποίηση του διδακτικού προσωπικού.<sup>19</sup> Οι όποιες απόπειρες πραγματικού εκσυγχρονισμού δεν τελεσφόρησαν, επειδή προσέκρουσαν κυρίως στα "φεουδαρχικά" προνόμια του "καθηγητικού κατεστημένου". Και πράγματι μπορούμε να ισχυριστούμε, χωρίς καμιά εμπάθεια ενάντια στους τακτικούς καθηγητές, ότι όντως υπήρχε ένα παραδοσιακό "καθηγητικό κατεστημένο" που δημιουργήθηκε από τις συγκεντρωτικές δομές του διοικητικού συστήματος των πανεπιστημίων, οι οποίες καλλιεργούσαν στενά επαγγελματικά συμφέροντα και υπέθαλλαν προσωπικές αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των μελών του καθηγητικού σώματος.<sup>20</sup> Η συνταγματικά κατοχυρωμένη αυτοδιοίκηση των Α.Ε.Ι. συνδυασμένη με την ύπαρξη απόλυτης και συνταγματικά καθιερωμένης μονιμότητας (αρθρ.16, παρ.6), ταυτιζόταν με την αυτονόμηση των τακτικών καθηγητών, και την εδραίωση της ανεξέλεγκτης εξουσίας τους στα υπόλοιπα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας. Το καθεστώς επίσης της εξωπανεπιστημιακής επαγγελματικής πολυθεσίας και της

15. Samatas, όπ. πρ. σημ. 10, σσ. 417-418, 427-432 και Ν. Diamandouros: "Transition to and Consolidation of Democratic Politics in Greece, 1974-1983", West European Politics, Dec. 1983.

16. Samatas, όπ. πρ. σημ. 10: 231-480 και Δ. Χαραλάμπης: *Πελατιακές Σχέσεις και Λαϊκισμός*, Εξάνιας, 1990: 264-302.

17. Samatas, όπ. πρ.: 231-239, 417-432.

18. Α. Βρυχέα/Κ. Γαβρόγλου: *Απόπειρες Μεταρρύθμισης της Ανώτατης Εκπαίδευσης, 1911-1981*, Σύγχρονα θέματα, Θεσ/κη, 1982.

19. Χρ. Λάζος: *Ελληνικό Φοιτητικό Κίνημα*, Γνώση, 1987.

20. Γ. Κουτσομάρη: *Τα Προβλήματα της Ανώτατης Παιδείας*, Ινστιτ. Οικον. και Βιομηχ. Ερευνας, 1981: 26-29.

συνταγματικά κατοχυρωμένης παράλληλης πολιτικής σταδιοδρομίας των καθηγητών (αρθρ.56, παρ.2), το οποίο εξακολουθεί να ισχύει,<sup>21</sup> τους καθιστά σημαντικούς παράγοντες του κοινωνικοπολιτικού και οικονομικού κατεστημένου της χώρας.<sup>22</sup>

Το "φεουδαρχικό" σύστημα της καθηγητικής έδρας που έδινε απόλυτη εξουσία στον καθορισμό του διδακτικού περιεχομένου, χωρίς κανένα μηχανισμό ακαδημαϊκού ελέγχου, οδήγησε στη μονοπώληση της επιστημονικής αυθεντίας από τους καθηγητές και στη δημιουργία ιεραρχικών σχέσεων εξάρτησης και υποταγής των φοιτητών και ιδιαίτερα του Επικουρικού Διδακτικού Προσωπικού, Ε.Δ.Π. προς αυτούς. Πράγματι δεν ήταν λίγοι οι καθηγητές που με πατερναλισμό, νεποτισμό και καθαρά πελατειακές σχέσεις σε πολλές περιπτώσεις, κρατούσαν το Ε.Δ.Π. σε καθεστώς ολοκληρωτικής εξάρτησης. Η συγκεντρωτική άσκηση της εξουσίας από τους τακτικούς καθηγητές δε στηριζόταν μόνο στο μονοπωλιακό τους δικαίωμα για αυτόνομη διδασκαλία και έρευνα, αλλά και στην αποκλειστική συμμετοχή τους στα όργανα διοίκησης και λήψης βασικών αποφάσεων του πανεπιστημίου. Οι αποφάσεις τους αυτές βέβαια, ήταν στην ουσία εισηγήσεις προς έγκριση από τον Υπουργό Παιδείας, με πλήρη ουσιαστική ανευθυνότητα και ανυπαρξία κυρώσεων για τους αποφασίζοντες καθηγητές, γεγονός που άφηνε σ'αυτούς πολλά περιθώρια αυταρχισμού, αυθαιρεσίας και αδιαφάνειας.<sup>23</sup> Έτσι σημαντικός παράγοντας του αυταρχικού και ολιγαρχικού αυτού γραφειοκρατισμού στα Α.Ε.Ι., εκτός από το καθηγητικό κατεστημένο, ήταν και σε μεγάλο βαθμό είναι ακόμα, η ηγεσία και τα επιτελικά στελέχη του Υπουργείου Παιδείας, μέσω του οποίου η εκάστοτε Κυβέρνηση, με βάση τη συνταγματικά κατοχυρωμένη θεσμική και οικονομική εξάρτηση των Α.Ε.Ι. από το Κράτος, θεμελιώνει και την πολιτική της παρέμβαση σε πλείστα όσα βασικά θέματα όπως π.χ. πλαίσιο λειτουργίας, έγκριση εκλεκτορικών σωμάτων και επικύρωση των αποφάσεών τους, διορισμό καθηγητών, διοικουσών επιτροπών στα νέα πανεπιστήμια, έγκριση κονδυλίων, συγγραμμάτων κλπ.<sup>24</sup> Για ποιά πανεπιστημιακή αυτοτέλεια μπορούσε και μπορεί ακόμα να γίνεται λόγος, όταν και η τελευταία μικροδαπάνη συνεπαγόταν δαιδαλώδη διαδικασία του Δημόσιου Λογιστικού, που ισχύει από ένα ποσό και πάνω μέχρι σήμερα, αλλά και όταν η παραμικρή διοικητική απόφαση των ΑΕΙ χρειαζόταν και ακόμα χρειάζεται σε μεγάλο βαθμό, εγκριτική υπουργική απόφαση;<sup>25</sup>

21. Ν. Καλογρίδη: "Πανεπιστημιακοί και αποκλειστική απασχόληση. Ειλικρίνεια ή υποκρισία;" Αντί, τεύχ. 272, 12.10.1984: 40-44.

22. Όπως γενικά στον Miliband, όπ. πρ. 6: 246-258, και ειδικότερα Κουτσουμάρη, όπ. πρ. 20: 27-28.

23. Ibid και σο. 23-24.

24. Ν. Βαγενάς: "Υπουργείο Παιδείας και Πανεπιστημιακοί". Αντί, τεύχ. 333, 21.11.1986: 56-57.

25. Μπιτοάκης, Παπαδόπουλος, όπ. πρ. 11.

#### 4. Ο "Λαϊκίστικος" Πανεπιστημιακός Γραφειοκρατισμός

Από το 1981 η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, ως εκπροσώπου των μικρομεσαίων παραδοσιακά αποκλεισμένων στρωμάτων, σήμανε και το σπάσιμο του μονοπωλιακού ελέγχου των κρατικών μηχανισμών και του δημόσιου τομέα από τις παραδοσιακά συντηρητικές δυνάμεις. Το αυταρχικό, ολιγαρχικό, συγκεντρωτικό, κοινωνικοπολιτικό σύστημα ελέγχου, δηλαδή ο αυταρχικός, ολιγαρχικός γραφειοκρατισμός που εξυπηρετούσε τις παραδοσιακά συντηρητικές δυνάμεις, διευρύνθηκε και εκσυγχρονίστηκε σε ένα *λαϊκίστικο γραφειοκρα-τισμό*, που επέτρεψε την είσοδο και μαζικότερη εκπροσώπηση των πρώην αποκλεισμένων στρωμάτων στο δημόσιο τομέα, με σκοπό την ενσωμάτωσή τους σε κυβερνητικά, κομματικά και συντεχνιακά πελα-τειακά δίκτυα.<sup>26</sup>

Ο λαϊκίστικος αυτός γραφειοκρατισμός επικράτησε και στα Α.Ε.Ι. με τον τρόπο που κυρίως εφαρμόστηκε ο Νόμος Πλαίσιο 1268/82. Ο Νόμος αυτός εισήγαγε μεταρρυθμίσεις ως προς τη δομή και λειτουργία, τη διοίκηση καθώς και σε θέματα προσωπικού των Α.Ε.Ι., δίνοντας δυνατότητα εκπροσώπησης για πρώτη φορά, και σε μεγάλα ποσοστά, σε όλες σχεδόν τις κατηγορίες μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας, σπάζοντας έτσι το μονοπώλιο της εξουσίας των τακτικών καθηγητών. Με τη διάχυση δηλαδή της εξουσίας και της ευθύνης για τη λήψη αποφάσεων τόσο στα διοικητικά, όσο και στα ακαδημαϊκά θέματα, σε όλα τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας, ο Νόμος αυτός αποσκοπούσε στον εκσυγχρονισμό των πανεπιστημίων μέσω του εκδημοκρατισμού των.<sup>27</sup> Ειδικότερα και συνοπτικά ο Νόμος 1268/82:

α) θέσπισε την κατάργηση της καθηγητικής έδρας ως βασικής ακαδημαϊκής μονάδας και την αντικατάστασή της από τον Τομέα και το Τμήμα. Οργάνωσε δηλαδή τα Πανεπιστήμια σε τέσσερις διοικητικές ενότητες Τομέα, Τμήμα, Σχολή, Α.Ε.Ι. και δημιούργησε αντίστοιχα όργανα διοικητικής και ακαδημαϊκής διαχείρισης με στόχο την αποκέντρωση.

β) καθιέρωσε τέσσερις βαθμίδες διδακτικού κι ερευνητικού προσωπικού, ΔΕΠ, με βάση καθορισμένα ακαδημαϊκά κριτήρια, αλλά απόλυτη ισοτιμία στην εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία και δυνατότητα εξέλιξης των κατώτερων βαθμίδων, με βάση την ποιότητα του έργου τους μέσα σε τακτά χρονικά όρια, χωρίς κλειστό αριθμό οργανικών θέσεων.

γ) θέσπισε ένα αρκετά υψηλό ποσοστό συμμετοχής των φοιτητών με ψήφο σε όλα τα πανεπιστημιακά όργανα λήψης αποφάσεων - ίσως το

26. Samatas, όπ. κρ. 10:562-567. A.Pollis; "International and Domestic Constraints on Socialist Transformation of Greece", στο St. Musto/C. Pinkele (eds): *Europe at the Crossroad*, N.Y. Praeger, 1985 J. Petras: "Greek Socialism walking the tightrope", *Journal Hellenic Diaspora*, Vol.XI, No 2, Summ. 1984, και Δ.Χαραλάμπης, όπ. κρ. 16.

27. Σύμφωνα με την Κυβέρνηση ο νέος νόμος απέδιδε "πρωταρχική σημασία στον εκδημοκρατισμό των δομών και των λειτουργιών των ελληνικών πανεπιστημίων" και τόνιζε ότι "ακριβώς στα βήματα εκδημοκρατισμού έχει δώσει άμεση προτεραιότητα η Κυβέρνηση και σε ότι αφορά την πορεία υλοποίησης του νόμου" στο Υ.Π.Ε.Π.Θ. *Ο νόμος 1268/82 για τη δομή και λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων*. Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, 1982, σ.16 και στην εισηγητική έκθεση του νόμου-πλαίσιου ibid σ.22 διευκρινίζει ότι ο στόχος του εκδημοκρατισμού συνεπαγόταν α) την αυτοδιοίκηση του Πανεπιστημίου και β) την συμμετοχή όλων όσων ζούν και δουλεύουν σ'αυτό στην οργάνωση και ζωή του.

υψηλότερο σε σχέση με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Έτσι οι φοιτητές ψηφίζουν ισότιμα με τους καθηγητές για την εκλογή όλων των πανεπιστημιακών οργάνων από τον Πρόεδρο του Τμήματος μέχρι τις Πρυτανικές Αρχές, συναποφασίζουν για το πρόγραμμα σπουδών, και εκφράζουν γνώμη για τη διδακτική ικανότητα των διδασκόντων στην περίπτωση εκλογής κι εξέλιξης σε θέσεις Δ.Ε.Π.

Ενώ όμως οι διοικητικές και δομικές αυτές ρυθμίσεις του Νόμου έγιναν με κατεύθυνση τον εκδημοκρατισμό, τον εκσυγχρονισμό και την αξιοκρατία στα Α.Ε.Ι., στην πράξη ωστόσο τα ζητούμενα αυτά όχι μόνο δεν επιτεύχθηκαν στον αναμενόμενο βαθμό, αλλά και με επακόλουθες καταστρατηγήσεις των μεταβατικών του κυρίως διατάξεων, καθώς επίσης και με περισσότερες από δέκα αλλαπάλληλες τροπολογίες καθόλη τη διακυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ,<sup>28</sup> είχαν ως αποτέλεσμα σοβαρότατες παρενέργειες,<sup>29</sup> οι κυριότερες των οποίων είναι οι εξής:

Παρότι καταργήθηκαν οι έδρες και δεν υπάρχει πλέον ο περιορισμός του κλειστού αριθμού θέσεων, οι προκηρύξεις θέσεων για νέα μέλη Δ.Ε.Π., ειδικά στα παλαιά Τμήματα των κεντρικών Α.Ε.Ι., είναι ακόμα περιορισμένες, από το γεγονός ότι οι ανάγκες τους καλύφθηκαν από τους ήδη υπηρετούντες πριν την μεταρρύθμιση καθηγητές, εντεταλμένους υφηγητές και επιμελητές, στους οποίους δόθηκε η μονιμότητα και η δυνατότητα για γρήγορη εξέλιξη, μετά από εσωτερικές κρίσεις από τους ήδη συμμετέχοντες στο Τμήμα. Οι κρίσεις αυτές, θετικές στη συντριπτική τους πλειοψηφία, έγιναν στο πνεύμα κατοχύρωσης των "κεκτημένων" με την ανοχή -τουλάχιστον- των τακτικών καθηγητών<sup>30</sup> και σε πολλές περιπτώσεις, σύμφωνα με τον τότε αρμόδιο υφυπουργό Παιδείας κ. Λιάνη και "μετά απο συνδυασμένες προσπάθειες των κομμάτων,... και της συντεχνίας των επιμελητών και βοηθών" και χωρίς αντίδραση από το Υπουργείο που επικύρωσε τις κρίσεις και τις προαγωγές, πράγμα "που οδήγησε σε ακαδημαϊκή ισοπέδωση"<sup>31</sup>, για την οποία πολλοί καθηγητές της πρώτης κυρίως βαθμίδας διαμαρτυρήθηκαν.<sup>32</sup> Οι διαδικασίες

28. Βλ. σχόλια του, κατά την περίοδο της εκπόνησης του νόμου, γενικού γραμματέα του Υ.Π.Ε.Π.Θ. και των συνεργατών του που σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του νόμου όπ. πρ. σημ. 27, σελ. 23 "συνέβαλαν αποφασιστικά για την τελική μορφή του Νόμου Σχεδίου" στην εισήγηση του Δ. Ρόκου, "Όψεις των κρατικών πολιτικών για την Πανεπιστημιακή Παιδεία και Έρευνα στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης" στον τόμο αυτό και στο Δ. Κλάδη/Γ. Πανούση, "Μετα Κυβίρα για τα Α.Ε.Ι." *Το Βήμα*, 17-9-1989.

29. Οι παρενέργειες αυτές είναι κατά τον τότε υφυπουργό Παιδείας οι σπουδαιότερες αιτίες της αποτυχίας του νόμου, βλ. Γ. Λιάνη "Γιατί απέτυχε ο Νόμος Πλαίσιο" *Το Βήμα*, 1-10-1989 αλλά και την απάντηση του Δ. Μαρωνίτη, "Το μεγάλο σκάνδαλο της Ανώτατης Παιδείας" *Το Βήμα*, 15-10-89.

30. Το πλέγμα των προσωποπαγών και πατερναλιστικών σχέσεων μεταξύ Ε.Δ.Π. και καθηγητών, οι κάστες και η δημιουργία ευνοουμένων, συνέχιζε να υκονομεύει την αντικειμενικότητα της επιστημονικής κρίσης των καθηγητών όπως σημειώνει η Αν. Φραγκουδάκη στο "Μονόλογος πάνω στο Νόμο Πλαίσιο", *Αντί*, Τεύχ. 207, 11-6-1981: 13-15, σ.14.

31. Στο Γ. Λιάνη όπ. πρ. σημ. 29.

32. Και μάλιστα έκαναν προσφυγές στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Σχετικά με τις προσφυγές αυτές βλέπε Β. Κωστόπουλου "Η αντισυνταγματικότητα του Νόμου Πλαίσιο για την Ανώτατη Εκπαίδευση: Μια κρίση πολιτικής σκοπιμότητας υπό την κρίση του Συμβουλίου Επικρατείας" *Αντί*, τεύχ. 247, 2-12-1983: 30-33.

αυτές εμπόδισαν την αξιοκρατική επιλογή και την ανανέωση του πανεπιστημιακού δυναμικού στα συγκεκριμένα τμήματα, με όλες τις επιπτώσεις στο πρόγραμμα σπουδών και τις εσω-τμηματικές τους ισορροπίες. Την πρώτη αυτή μαζική καταστρατήγηση του Νόμου που έτρωσε ανεπανόρθωτα το κύρος του, ακολούθησαν κι άλλες στην κατεύθυνση πάντα του περιορισμού του ανοίγματος σε νέο προσωπικό που επιδίωκε ο Νόμος, και τη συντεχνιακή κατοχύρωση των ήδη εκλεγμένων.<sup>33</sup>

Οι αυξημένες αρμοδιότητες της Γενικής Συνέλευσης του Τμήματος, στον καθορισμό του γνωστικού αντικείμενου και την προκήρυξη νέων θέσεων μελών Δ.Ε.Π., καθώς και η επιμονή του Νόμου τα μέλη των εκλεκτορικών σωμάτων να προέρχονται κυρίως από το Τμήμα<sup>34</sup> και το οικείο Α.Ε.Ι., έχει ως αποτέλεσμα μια προνομιακή μεταχείριση των παλαιών μελών Δ.Ε.Π., που οδήγησε στην υιοθέτηση μιας ιδιοκτησιακής δημοσιούπαλληλικής νοοτροπίας σχετικά με τη θέση και προαγωγή τους.<sup>35</sup> Αλλά και η εκλογή νέων μελών Δ.Ε.Π. συχνά καταστρατηγείται γιατί συναρτάται με την εξέλιξη των παλαιών μελών Δ.Ε.Π., αφού οι νεοεκλεγέντες μόλις διοριστούν γίνονται άμεσως εκλέκτορες. Η συνάρτηση αυτή συντελεί πολλές φορές, ώστε οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης πολλών Τμημάτων σε θέματα προκηρύξεως νέων θέσεων Δ.Ε.Π. να μη λαμβάνονται με βάση τις άμεσες και αντικειμενικές ανάγκες του Τμήματος, αλλά με "φωτογραφική" ομοιότητα με τα προσόντα και το γνωστικό αντικείμενο συγκεκριμένων ευνοουμένων υποψηφίων. Όπως η εσκεμμένη προκήρυξη νέων θέσεων Δ.Ε.Π., έτσι και η συχνά σκόπιμη σύνθεση των εκλεκτορικών σωμάτων που προτείνεται από τη Γενική Συνέλευση του Τμήματος, συχνά αποφασίζονται για να ευνοείται συγκεκριμένος υποψήφιος, αλλά και με γνώμονα την αναπαραγωγή της ενδοτμηματικής εξουσιαστικής ισορροπίας. Έτσι έχουν παγιωθεί άτυπες συντεχνιακές συμμαχίες που αναπαράγουν στενά συμφέροντα,<sup>36</sup> αδιαφορώντας για την όποια ακαδημαϊκή αντικειμενικότητα και αξιοκρατία, αλλά και το πραγματικό συμφέρον του Τμήματος.

Εξαιτίας ωστόσο της διευρυμένης συμμετοχής, η αναγκαία συναίνεση για τα παραπάνω επιτυγχάνεται με την δημιουργία ανταλλακτικών σχέσεων τόσο μεταξύ των μελών Δ.Ε.Π., όσο και με τους φοιτητές. "Στα πλαίσια αυτών των σχέσεων εκείνο που κυρίως ανταλλάσσεται είναι η εύνοια, η ανοχή,

33. Βλ. Γ. Φρέρη "Ο νόμος Πλαίσιο για τα Α.Ε.Ι. και οι νομότυπες δημοκρατικές παραβιάσεις του" Αντί, τεύχ. 257, 30-3-1984.: 30-31 & Η. Κατσούλη, "Νόμος Πλαίσιο: Άμεση ανάγκη αναθεώρησης" *Ελευθεροτυπία*, 21-9-1989 & την εισήγηση του Ε. Καψωμένου "Κοινωνικές διαστάσεις του θεσμικού προβλήματος των Α.Ε.Ι." στον τόμο αυτό.

34. Βλ. αρθρ. 15, παρ. 4 του νόμου 1268/1982, *Φ.Ε.Κ.* 87Α, 12-7-1982.

35. Η. Κατσούλης, όπ. πρ. σημ. 33 επίσης βλ. του ίδιου "Προτάσεις για την αλλαγή του Νόμου Πλαίσιο" *Ελευθεροτυπία*, 21-10-1990 όπου για τον εκσυγχρονισμό των Α.Ε.Ι. προτείνει την μεταρρύθμιση του συστήματος επιλογής και εξέλιξης των πανεπιστημιακών για την καταπολέμηση της υπαλληλικής νοοτροπίας.

36. Η. Κατσούλη, "Ιδιωτικά και κρατικά ανταγωνιστικά Πανεπιστήμια" *Ελευθεροτυπία*, 2-9-1990 & Γ. Λιάνη και Δ. Μαρωνίτη όπ. πρ. σημ. 29, Γ. Κριμπάς, "Πανεπιστήμια 90" *Ελευθεροτυπία*, 12-4-1990. Για την κατανόηση του τρόπου εκλογής, εξέλιξης και ομαδώσεων αλληλεγγύης ορισμένων μελών Δ.Ε.Π. πολύ χρήσιμο είναι και το δοκίμιο του Ε. Λεμπέση, "Η σπουδαιότητα των βλακών εν τω συγχρόνω βίω" Εκδ. των Φίλων, 1989.



καμιά φορά η προστασία, σε κάθε περίπτωση όμως η ψήφος. Η ψήφος προπάντων των τακτικών καθηγητών αλλά και των άλλων βαθμίδων... έχει καταντήσει σε ορισμένες περιπτώσεις στα Ελληνικά Πανεπιστήμια ένα χυδαίο μέσο συναλλαγής και ικανοποίησης ιδιωτικών συμφερόντων", καταγγέλλει ο καθηγητής Η. Κατσούλης<sup>37</sup>

Επί πλέον σε ό,τι αφορά τα μέλη Δ.Ε.Π.: Ο Νόμος-πλαίσιο έδωσε την δυνατότητα και στις κατώτερες βαθμίδες του Δ.Ε.Π. να συμμετέχουν στα εκλεκτορικά σώματα για την κρίση ομοιοβάθμων τους και υποψηφίων για κατώτερες βαθμίδες. Ωστόσο το γεγονός ότι τα μέλη Δ.Ε.Π. των βαθμίδων αυτών παράλληλα υποχρεούνται, με κίνδυνο απολύσεως ή στασιμότητας<sup>38</sup> να εξελιχθούν εντός συγκεκριμένου χρονικού ορίου στην επόμενη βαθμίδα, συντέλεσε στη διατήρηση της εξάρτησής τους από τα μέλη Δ.Ε.Π. των ανωτέρων βαθμίδων του Τμήματός τους, τα οποία επειδή έχουν μονιμότητα, δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα ανασφάλειας κι επαγγελματικής κατοχύρωσης. Η υποχρέωση αυτή για εξέλιξη οδήγησε επίσης πολλά Α.Ε.Ι., στην καθιέρωση κρίσεων με καθαρά δημοσιούπαλληλικά κριτήρια, χάρη στη συντεχνιακή "προστασία" των ήδη εκλεγμένων μελών από τους συναδέλφους τους. Αν και ο Νόμος επιτρέπει και τις εξωτερικές υποψηφιότητες, στην πράξη ισχύει η προνομιακή μεταχείριση και "προστασία" των ήδη εκλεγμένων μελών ΔΕΠ, αφού οι περισσότεροι "εξω(ερ)ικοί" δεν θέτουν υποψηφιότητα (σύμφωνα με άγραφο νόμο επαγγελματικής αβρότητας) ή άτυπα και συντεχνιακά αποθαρρύνονται να υποβάλουν υποψηφιότητα. Έτσι τελικά αποκλείονται οι υποψήφιοι μη μέλη ΔΕΠ<sup>39</sup>, ακόμα και σε περιπτώσεις που έχουν ουσιαστικότερα προσόντα και προάγονται κατά κανόνα τα ήδη μέλη ΔΕΠ, που μερικές φορές δεν έχουν αντικειμενικά επιστημονική επάρκεια ή είναι ακόμα και εξώφθαλμα αντιγραφείς, όπως συχνά έχει δημόσια καταγγελθεί<sup>40</sup>.

Η επικρατούσα νοοτροπία συναλλαγής, επηρέασε και τους φοιτητές, των οποίων η ψήφος απέκτησε αυξημένη ανταλλακτική αξία στην εκλογή των αποφασιστικών πανεπιστημιακών οργάνων. Έτσι ευδοκίμησε ο λεγόμενος "φοιτητοπατερνισμός" σε πολλές από τις σχέσεις ορισμένων εκπροσώπων των φοιτητών, τόσο από ορισμένους καθηγητές, ιδιαίτερα από πολλούς υποψήφιους για ηγετικές θέσεις, όσο και προς τους συναδέλφους τους φοιτητές, για λόγους επανεκλογής τους. Την υψηλή ποσοστιαία φοιτητική συμμετοχή εκμεταλλεύτηκαν τα πολιτικά κόμματα, τα οποία παραταξικοποίησαν το φοιτητικό κίνημα, για να εξυπηρετήσουν κυρίως εξωπανεπιστημιακές κομματικές σκοπιμότητες<sup>41</sup>. Το αποτέλεσμα όμως ήταν η απομαζικοποίηση και αποδυνάμωση του φοιτητικού κινήματος, από το οποίο πολλά προσδοκούσαν οι συντάκτες του Νόμου πλαισίου, πιστεύοντας ίσως ότι αυτό πάντα θα κυριαρχείται από τους

37. Ibid Η. Κατσούλη.

38. Βλ. νόμ. 1268/1982 αρθρ. 15 παρ. 2, Φ.Ε.Κ. 87Α, Ιούλιος 1982.

39. Βλ. και Π. Κώστογλου "Πρακτικές Προτάσεις, άμεσα εφαρμόσιμες για την ομαλότερη λειτουργία των Α.Ε.Ι. *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 8-1-87.; 29-30.

40. Βλ. Η. Κατσούλη, όπ. πρ. σημ. 36.

41. Βλ. Ι. Ξυροτύρη, "Κομματικοποίηση Φοιτητών και Καθηγητών" *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 28-8-1986.; 54-56.

ιδεολογικούς και κομματικούς μηχανισμούς των "προοδευτικών δυνάμεων"<sup>42</sup>. Όπως παραδέχτηκε, εκ των υστέρων βέβαια, ο κ. Λιάνης<sup>43</sup>, "το ΠΑΣΟΚ αλλά και τα άλλα κόμματα της Αριστεράς που είχαν την εποχή της ψήφισης του Νόμου πλαίσιο τη συντριπτική πλειοψηφία της φοιτητικής νεολαίας (η ΔΑΠ τον καιρό εκείνο ανέρχονταν σε 15%) όχι μόνο δεν προσπάθησαν να πείσουν τους φοιτητές να προασπίσουν το δημοκρατικό χάρτη της Ανώτατης Παιδείας, αλλά αντίθετα συναγωνίσθηκαν στο να κατευθύνουν το φοιτητικό κίνημα στη συνεχή κατάκτηση "προνομίων"<sup>44</sup>, που στηρίζονταν στην αρχή της ελάχιστης προσπάθειας του φοιτητή στην πανεπιστημιακή του μόρφωση."

Ο κομματισμός βέβαια, ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια από την ψήφιση του Νόμου, διάβρωσε όχι μόνο τη φοιτητική συμμετοχή κι εκπροσώπηση, αλλά και την εκλογή όλων των πανεπιστημιακών οργάνων και ιδιαίτερα των Πρυτανικών Αρχών, των οποίων οι τρεις υποψήφιοι έπρεπε να εκπροσωπούν τις κομματικές ισορροπίες και συμμαχίες<sup>45</sup>. "Ετσι", - σύμφωνα πάλι με τον κ. Λιάνη, - "οι πρυτανικές Αρχές εκλέγονταν όχι στα πανεπιστημιακά αμφιθέατρα, αλλά στα (κομματικά) γραφεία της Χαριλάου Τρικούπη, της Ρηγίλλης ή του Περιεσσού με αποφάσεις που παίρνονταν από άσχετους προς το πανεπιστήμιο (πολλές φορές και αιώνιους φοιτητές)."<sup>46</sup>

Όμως η καταστρατήγηση του Νόμου - πλαισίου δεν έγινε μόνο με τη διάβρωση από τον κομματισμό και το συντεχνιασμό των όσων διατάξεων του εφαρμόστηκαν, αλλά και με την αναίρεση βασικών διατάξεων του Νόμου, μέσω Προεδρικών Διαταγμάτων και Υπουργικών Εγκυκλίων, καθώς και με τη μη ενεργοποίηση κρίσιμων άρθρων του που θέσπιζαν βασικούς νεωτεριστικούς θεσμούς όπως η Εθνική Ακαδημία Γραμμάτων και Επιστημών (Ε.Α.Γ.Ε.), οι Μεταπτυχιακές Σχολές, η πλήρης και αποκλειστική απασχόληση και διαμονή των μελών Δ.Ε.Π. στην έδρα των Α.Ε.Ι. κ.ά., η υλοποίηση των οποίων θα αναβάθμιζε την ποιότητα των σπουδών.<sup>47</sup>

Ετσι, με την καταστρατήγηση του Νόμου πλαίσιο καθιερώθηκε ο λαϊκίστικος γραφειοκρατισμός, ένας μηχανισμός δηλαδή ελέγχου με βάση ένα σύστημα ιεραρχικών, ανταλλακτικών σχέσεων, όπου τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας προσδιορίζονται και κατανέμονται όχι τόσο με ακαδημαϊκά κριτήρια, αλλά κυρίως στα πλαίσια άτυπων συναλλαγών, με κριτήρια προσωπικά, επαγγελματικά και κομματικά. Οι στόχοι του Νόμου, όπως αυτοί διατυπώθηκαν στην εισηγητική του έκθεση, δηλαδή ο εκδημοκρατισμός και ο εκσυγχρονισμός της Ανώτατης Παιδείας, καθώς και η διασφάλιση του ακαδημαϊκού κύρους των Α.Ε.Ι., αλλά και του ήθους, της αξιοκρατικής επιλογής και της αξιοποίησης όλου του επιστημονικού

42. Βλ. Δ. Μαρωνίτη, "Το μεγάλο σκάνδαλο της Ανώτατης Παιδείας" *Το Βήμα*, 15-10-89.

43. Στο Γ. Λιάνη, όπ. πρ. σημ. 29.

44. Όπως π.χ. το ατιμώρητο της αντιγραφής βλ. Σ. Ράπη, "Αντιγραφή: Παράπτωμα χωρίς τιμωρία..." *Το Βήμα*, 29-3-90 & Γ. Μαυρογορδάτος, "Πανεπιστήμια Αντιγραφείων" *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 2-12-90, Θ. Λουκάκη "Πανεπιστήμια αλαλούμ" *Το Βήμα*, 24-12-90.

45. Για τον "κομματισμό" ως ιδεολόγημα βλ. Χ. Νούτσος, "Γνώριμα ιδεολογήματα για την Εκπαίδευση", στο *Συγκυρία και Εκπαίδευση*, εκδ. Ο Πολίτης, 1990.

46. Στο Γ. Λιάνη όπ. πρ. σημ. 29.

47. Η. Κατσούλης & Γ. Κριμπάς όπ. πρ. σημ. 36 και Γ. Φρέρης όπ. πρ. σημ. 33.

προσωπικού της Ελλάδας και της διασποράς, παραμένουν ακόμα ανεκπλήρωτα, αφού οι πανεπιστημιακές δομές και λειτουργίες έχουν σημαντικά διαβρωθεί από προσωπικές και συλλογικές αντιακαδημαϊκές, και εξωπανεπιστημιακές σκοπιμότητες. Έτσι, όχι μόνο ο στείρος κομματισμός και η παραταξικοποίηση αλλά και οι πελατειακές σχέσεις, ο συντεχνιασμός, ο καριερισμός και η εξωπανεπιστημιακή πολυθεσία, η συγκάλυψη του πλαγιαρισμού, ο φοιτητοπατερισμός και γενικότερα η αναξιοκρατία είναι οι βασικές συνέπειες του λαϊκίστικου αυτού πανεπιστημιακού γραφειοκρατισμού<sup>48</sup>.

Αν τώρα ως *ακαδημαϊκό ήθος* εννοούμε το σύνολο των αρχών και αντιλήψεων που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά όλων των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας και προσδιορίζουν ιδιαίτερα τα ακαδημαϊκά καθήκοντα των πανεπιστημιακών δασκάλων ως προς την επιστήμη, την έρευνα και τη διδασκαλία, ως προς τους φοιτητές και συναδέλφους τους, το διοικητικό προσωπικό, το ίδρυμα του πανεπιστημίου τους, αλλά και ως προς το κοινωνικό σύνολο γενικότερα<sup>49</sup>, διερωτάται κανείς πώς είναι δυνατόν να ευδοκιμεί στην ελληνική ακαδημαϊκή κοινότητα υψηλό επίπεδο ήθους, όταν στο θερμοκήπιο του πανεπιστημιακού γραφειοκρατισμού οι διδάσκοντες και ιδιαίτερα οι νέοι επιστήμονες, ανακοινωνικοποιούνται αλλά και οι φοιτητές κοινωνικοποιούνται μέσα σε καλλιεργημένες αναξιοκρατικές ανταλλακτικές σχέσεις<sup>50</sup>.

## 5. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Η παραπάνω ανάλυση που για λόγους συντομίας είναι πολύ γενική,

α) δεν ανέλυσε τον γραφειοκρατισμό συγκριτικά στα κεντρικά, παλαιά Α.Ε.Ι., σε σχέση με τα περιφερειακά νέα Α.Ε.Ι. Απλώς να σημειώσουμε εδώ ότι αν και θα περίμενε κανείς να είναι παγιωμένος ο γραφειοκρατισμός μόνο στα μαζικοποιημένα κεντρικά πανεπιστήμια με τα κατάλοιπα του καθηγητικού κατεστημένου και των παραδοσιακών, απαρχαιωμένων δομών και στάσεων, που δεν προϋπήρχαν στα νέα Α.Ε.Ι. της περιφέρειας, εντούτοις, ιδιαίτερα στα πιο παλιά από αυτά, με φωτεινές εξαιρέσεις σε όρισμένα Τμήματα, ευδοκούν και εκεί ομαδοποιήσεις και κυκλώματα συμφερόντων. Τα

48. Βλ. *ibid* & Π. Κώστογλου, *οπ. πρ. σημ.* 39. Από μια συντηρητική καθηγητική σκοπιά, οι συνέπειες αυτές τονίζονται και από Γ. Κουμάντο, "Ανώτατη Παιδεία υπάρχει ελίδα;" *Ελευθεροτυπία*, 25-8-1987 του ίδιου "Μεγάλα λόγια, κακές συνταγές" για την Παιδεία" *Ελευθεροτυπία*, 17-3-89 & Δ. Κατάκη, "Τι σώζει τώρα το Πανεπιστήμιο" *Καθημερινή*, 12-4-87. Βλ. επίσης τις κριτικές παρατηρήσεις του Χ. Νούτσου, "Η πράσινη οχλαετία στην Εκπαίδευση", *οπ. πρ. σημ.* 45.

49. Βλ. E. Shils *οπ. πρ. σημ.* 3: 41-96 & C. W. Mills "Το Γραφειοκρατικό Ηθος" στο *Κοινωνιολογική Φαντασία*, Παπαζήσης, 1985: 163-190.

50. Βλ. και τις εισηγήσεις του Ε. Καψωμένου, *οπ. πρ. σημ.* 33 & της Μ. Αντωνοπούλου "Ο νόμος πλαίσιο και η κρίση των Α.Ε.Ι.: Κρίση Θεσμική και Κοινωνική" στον τόμο αυτό. Επίσης Ι. Λαμπίρη - Δημάκη, "Ο ρόλος των Πανεπιστημίων στην Ηθικοποίηση της Κοινωνίας" στο *Η Έννοια της Κρίσης*, Σάκκουλας, 1989: 105-106 Κ. Σημίτης "Δομική η κρίση" *Το Βήμα*, 26-2-89, Κ. Μπέης, "Ο μικρός δρόμος της Επιστήμης" *Ελευθεροτυπία*, 25-7-1990 & Θ. Π. Τάσιος, *Σημειώσεις σε πρακτικά θέματα Ελευθερίας και Παιδείας*, Κέρδος 1976, Γ. Γιατρομανωλάκης, "Παιδεία ο μεγάλος ασθενής" *Τα Νέα*, 5-2-87.

προβλήματα είναι ιδιαίτερα σοβαρά στα νέα μη αυτονομημένα Α.Ε.Ι. με τις εξαρτημένες πολιτικά Διοικούσες Επιτροπές, που διορίζονται από την εκάστοτε Κυβέρνηση. Αλλά και όσα περιφερειακά Τμήματα δεν έχουν αυτονομηθεί, το κύριο πρόβλημά τους δεν είναι μόνο η αδράνεια ή η κωλυσιεργία του Υπουργείου για την υποδομή και στελέχωση, αλλά και η άμεση εξάρτησή τους από τα συγγενικά Τμήματα των κεντρικών Α.Ε.Ι., που λόγω του συγγενούς αντικειμένου τους, λειτουργούν κάπως ανταγωνιστικά και των οποίων τα μέλη Δ.Ε.Π., ιδιαίτερα των υψηλών βαθμίδων, ασκούν επιρροή, ακόμα και νεο, αφού αναγκαστικά χρειάζονται για τη συμπλήρωση των εκλεκτορικών σωμάτων και άρα για την αυτονόμηση των περιφερειακών Τμημάτων<sup>51</sup>.

β) αδικεί αρκετά Τμήματα που αποτελούν εξαίρεση, αλλά και όσους πανεπιστημιακούς αντιστεκόμενοι στο λαϊκίστικο γραφειοκρατισμό, παραμένουν περιθωριακοί έξω από τα διάφορα αντιακαδημαϊκά κυκλώματα της ενδοπανεπιστημιακής αλλά και εξωπανεπιστημιακής εξουσίας.

Με όσα ανέφερα παραπάνω δεν προτίθεται να αφήσω μια λανθασμένη εντύπωση, ότι δηλαδή στην τωρινή φάση του λαϊκίστικου γραφειοκρατισμού η κατάσταση στα Ελληνικά Α.Ε.Ι. είναι πολύ χειρότερη από αυτήν που επικρατούσε πριν με το φεουδαρχικό γραφειοκρατισμό, όπως, σκόπιμα θα έλεγα, ισχυρίζονται με έντυπες κραυγές πολλοί εκπρόσωποι του παραδοσιακού καθηγητικού κατεστημένου, οι οποίοι έχουν συστήσει τη συντηρητική Ένωση Καθηγητών Α.Ε.Ι. (ΠΟΚΑΕΙ)<sup>52</sup>.

Παρά τα σοβαρά προβλήματα και τις παρενέργειες, ο Νόμος Πλαίσιο καθιέρωσε την αντιπροσωπευτικότερη συμμετοχή στα όργανα, περισσότερη διαφάνεια και λιγότερο αυταρχισμό στις αποφάσεις, αλλά και περισσότερη πολυφωνία και λιγότερη τυπολατρεία στις εκπαιδευτικές λειτουργίες, μέχρι σήμερα<sup>53</sup>.

Τα ερωτήματα που τελικά τίθενται τόσο προς τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας όσο και προς την Πολιτεία είναι:

Είναι διατεθειμένες οι ομάδες συμφερόντων που συμμετέχουν και συναποτελούν την πανεπιστημιακή κοινότητα να θυσιάσουν όσα από τα συντεχνιακά τους συμφέροντα και προνόμια εμποδίζουν, όχι μόνο την εκπλήρωση των ακαδημαϊκών λειτουργιών, αλλά και τη διαμόρφωση μιας ελάχιστης συναίνεσης μεταξύ τους για το ποιός ακριβώς είναι ο σκοπός και ποιές οι λειτουργίες του Πανεπιστημίου, ποιά τα δικαιώματα και ποιές οι υποχρεώσεις τους μέσα και έξω από αυτό<sup>54</sup>;

51. Βλ. σχετικά το αφιέρωμα "Τα Πανεπιστήμια της Περιφέρειας" στο περ. *Το Πανεπιστήμιο*, τεύχ. 3, Μάιος 1985: 20-33 και τις εισηγήσεις των Γ. Νικολάκη/Σκούρτου/Χιούρη καθώς και τις παρεμβάσεις των Πιζάνια και Πετραλιά στον τόμο αυτό.

52. Βλ. Α. Κουρεμένου, "Α.Ε.Ι., κραυγή αγωνίας από καθηγητές" *Η Καθημερινή*, 2-4-89 & το ρεπορτάζ "Εκκληση για τα Πανεπιστήμια" *Ελευθεροτυπία*, 29-3-89 καθώς και την απάντηση του Δ. Μαρωνίτη, "Ναυαγοί και Ναυαγοσώστες" *Το Βήμα*, 2-4-89.

53. Βλ. σχετικά και Χ. Νούτσο όπ. πρ. σημ. 45.

54. J. Habermas, "The University in a Democracy: Democratization of the University" στο *Toward a Rational Society*, Boston, Beacon Press, 1971, Δ. Βεργής, & Ομάδα Εργασίας, *Τι είναι Πανεπιστήμιο, τι είναι Πτυχιούχος, Στοιχεία για το Ελληνικό Πανεπιστήμιο*, Εκδοτική ομάδα εργασίας, 1975 και το Συμπόσιο, *Πανεπιστήμιο και Κοινωνία*, Κ.Μ.Ε., Σύγχρονη Εποχή, 1987.

Δέχονται ασφαλιστικές δικλίδες ελέγχου, ποιότητας και αξιοκρατίας; Ποιές ακριβώς και από ποιά πρόσωπα;

Τί μέτρα τελικά προτείνουν ώστε επιτέλους τα πανεπιστήμια να μην στελεχώνονται από επιστημονικά και οικονομικά ανασφαλείς επαγγελματίες, αλλά άξιους ακαδημαϊκούς λειτουργούς, οι οποίοι δεν θα αναπαράγουν ημιμαθείς και ανασφαλείς πτυχιούχους και δη ανέργους, αλλά επιστήμονες με κριτική και ανυπότακτη συνείδηση στα όποια ιδιοτελή μικροσυμφέροντα<sup>55</sup>;

Θα θελήσει και θα μπορέσει τελικά η Πολιτεία να συμβάλει στη βελτίωση του θεσμικού πλαισίου, λαμβάνοντας υπόψη της τις όποιες εποικοδομητικές προτάσεις των αντιπροσωπευτικών ομάδων του πανεπιστημίου, ή από τα πάνω και από τα έξω, εκμεταλλευόμενη την πολιτική συγκυρία θα προχωρήσει και αυτή σε μια ανατροπή των πάντων, με σκοπό την αποκατάσταση της κλονισμένης κυριαρχίας των καθηγητικών και όχι μόνο, συντηρητικών γενικότερα συμφερόντων στα Α.Ε.Ι.<sup>56</sup>; Ίδωμεν.

---

55. Βλ. σχετικά, D. Grane, "Scientists at Major and Minor Universities: A study of productivity and recognition", *American Sociological Review*, Vol. 30: 699-714.

56. Χ. Νούτσος, όπ. πρ. σημ. 45 και Γ. Παπαμιχαήλ, "Αναμένοντας τα μέτρα για τα Α.Ε.Ι.", *Ελευθεροτυπία*, 19-9-1990.